

L'ORDENAMENT PROCESSAL A L'ANTIC DRET LOCAL DE LA TORRE DE L'ESPANYOL (RIBERA D'EBRE)

El comanador d'Ascó, senyor de la Torre de l'Espanyol, hi ostentava com a tal, el domini i la jurisdicció, en aquest cas tant la civil com la criminal, bé que observant i respectant «*los capitols de Costums y privilegis*», concedits als seus vassalls veïns del lloc ¹. Cal assenyalar que els capítols esmentats de Costums no eren altres que els atorgats pel comanador fra Martí de la Nuça, el 2 de maig del 1517², i que constituïen, al mateix temps, el nucli fonamental de la legislació processal de l'antic dret local de la Torre de l'Espanyol.

Hem de distingir, d'altra banda, entre el que podem considerar com la jurisdicció ordinària, que exercia el comanador, a través del seus representants al lloc: —el batlle, el jutge ordinari, o el sots-batlle en absència d'aquell—, en tota qüestió civil i criminal que se suscités entre els veïns; i una espècie de jurisdicció extraordinària que exercitava directament l'Ordre de l'Hospital, senyora del lloc, si es tractava de delictes comesos contra persones o béns dels cavallers sant-joanistes.

Predomina, en tot cas, un concepte públic de la justícia, i sols l'autoritat pública pot impartir-la.

El batlle és, doncs, el jutge ordinari del lloc, i amb l'expressió de «*Cort*» es designa el Tribunal que impartirà la justícia, el qual, no obstant això, és de naturalesa unipersonal.

1. Així es reconeix la jurisdicció senyorial sobre el lloc en els Capbreus successius que han arribat a nosaltres, efectuats a la Torre de l'Espanyol, des del segle XVIIe. Remarquem, en tot cas, que el seu exercici respectaria sempre el dret local. Aquests Capbreus estan localitzats a l'«*Archivo Histórico Nacional*» de Madrid (= AHN), Comanda d'Ascó, Llibres 63 al 70, corresponents als anys 1607, 1639, 1661, 1689, 1710 i 1761; i el Llibre 61, doc. núm. 2 (còpia notarial del 22 de setembre del 1819), que recull el de l'any 1787.

2. AHN, Comanda d'Ascó, Lligall 186, Document núm. 9. Amb un total de 128 capítols distribuïts en cinc Llibres; seguirem, en totes les notes l'enumeració que els dona l'autor d'aquest article.

Tota qüestió promoguda entre els veïns, d'índole civil o penal, havia de ser atesa pel jutge ³, i almenys en el procediment penal era preceptiva, en totes les seves etapes, la intervenció dels jurats i prohoms del lloc, i sols excepcionalment en el de caràcter civil ⁴.

L'ordenament objecte d'aquest estudi regulava, doncs, el procés civil com també el penal, si bé algunes qüestions es resolien en comú per a un i altre: la possible assistència d'advocat o «*rahonador*», i la representació per procurador; així mateix les causes que podrien dur a la suspensió temporal del procés.

ASPECTES COMUNS

L'advocat i el procurador

Es reconeix, efectivament, el dret de tota persona i per a tot procés, a ser assistida per un o més advocats i representada per procurador. En tot cas, llurs designacions s'haurien de fer amb el temps suficient perquè poguessin seguir l'actuació processal des del seu inici; una vegada nomenats, el judici seguiria amb ells.

Encara, i si algú volgués ser defensat per un advocat però no li fós possible aconseguir-lo, la Cort vindria obligada a donar-li'n un, o tenint-ne diversos l'altra part, a forçar aquesta a lliurar-l'hi ⁵.

3. Cap. XXIV de la Torre de l'Espanyol:

«De trobar dret davant la Senyoria,

Item, mane e vol lo dit senyor, que tota persona que vingua clamant davant ell o sos batles, o sos lloctinents, tot compliment de dret e de justícia».

4. Els jurats constituïen un primer estament en el govern municipal català; llurs deures se centraven en el govern de la comunitat, l'administració dels béns de la Universitat (expressió amb què es designava tota comunitat humana amb una organització política pròpia), i la defensa dels drets i interessos dels veïns del lloc. Ja els prohoms formaren una espècie de Consell reduït permanent, com un segon estament en l'organització política comunitària, les funcions del qual serien bàsicament l'assessorament dels jurats.

5. Cap. LXXXV de la Torre de l'Espanyol:

«De pleyt allargar per advocat,

Lo pleyt se allargue si l'advocat es malalt o sera deffallent per feyt comu o de senyor, trenta dies, si donchs los dits trenta dies no ere ans guarit o vengut. Mas, si algu haura molts advocats o per si parlants, e la hun desfallira, o sera malalt, lo pleyt no se allargue. Mas si nengu vendra a pleyt ab son vehi a l'altra part, no pora haver o per si parlant, la Cort deu-li donar hun dels advocats e deu strenyer l'altra part que li liure. E aço mateix sia servat si pleyt sera ab stranger. Encara lo pleyt se allargue en ans que sia començat de gracia d'autor o de garençia; mas apres començat, no s'allargue».

Aquest capítol coincideix amb el LII de les «*Consuetuds*» d'Horta de Sant Joan —publicades per COTS i GORCHS, Jaume, *Les «Consuetuds» d'Horta (avui Horta de Sant Joan) a la ratlla del Baix Aragó*, Estudis Universitaris Catalans, XV, Barcelona (1930), pàgs. 304-323, i havien estat atorgades a la seva Comanda pel Gran Mestre de l'Ordre del Temple, fra Berenguer de Cardona, el 1296—. En remissions posteriors usarem l'enumeració donada per l'autor de llur publicació.

Semblantment, la Carta de població d'Ascó, atorgada el 4 de juny del 1615, als «*vells*» i «*nous*» cristians (arran l'expulsió morisca del 1610), pel comanador fra Perc Jaureche Arbicu (AHN, Comanda d'Ascó, Lligall 187, Doc. núm. 12), en el seu capítol 34 disposava que la Senyoria facilitaria advocat i procurador als veïns pobres, excepte quan el litigi afectés els interessos de la Vila.

Ja designat l'advocat —excepció feta d'aquest deure a cavallers, clergues i a qualsevol altra persona privilegiada—, la part que el tingués hauria de garantir, amb bona fermança, davant la Cort que acceptaria en tot moment l'actuació del seu advocat. Si acabat el procés, i malgrat el que hem dit anteriorment, la part en qüestió no respectés aquell compromís, causant amb aquest motiu danys i perjudicis a la contrària, vindria obligada a indemnitzar aquesta darrera, per una quantia o valor equivalent al doble de l'import en què aquells fossin fixats pel propi batlle, amb els jurats i els prohoms ⁶.

En darrer terme, pel que fa al procurador, l'interessat havia d'ordenar-lo davant la Cort ⁷.

Les interrupcions del procés

Interposada la demanda o la denúncia davant la Cort, l'actuació procesal s'iniciaria al cap de tres dies, o deu, si alguna de les parts ho demanés per tal de poder cercar advocat que la defensés ⁸. Una vegada iniciada, se seguiria dia a dia i no es podria suspendre sinó en els supòsits que tot seguit veurem, i es prohibiria per aquest motiu al demandat o denunciat, que s'allunyés de la Cort (en la via penal cabria l'empresonament, com a mesura preventiva, segons el fet que s'imputés al reu) ⁹.

6. Cap. LXXIV de la Torre de l'Espanyol:

«De demanar o deffendre per altri,

Item, tota persona puxe demanar o deffendre per altri; axi empero, que per bona fermança assegur en poder de la Cort que, qualsevol cosa que per aquell enantada sera, aquell per qui demanara o deffenra, ho assegurara he u tendra per ferm, si no es cavaller o clergue, o altri privilegiat. E si per ventura, no u fara tenir e seguir per ferm ço que haura promes e assegurat, sia tengut de satisfer o de restituir a la dita part, tots los danys e missions e 'ls destrichs al doble encontinent, ço que li haura feyt sosienir en aquell pleyt, a conexença e estimacio del batle e dels jurats e dels prohoms del lloch».

Es correspon amb el cap. LVI d'Horta.

7. Cap. LXXV de la Torre de l'Espanyol:

«De fer procurador apud acta,

Item, si algu volra en algun pleyt procurador apud acta ordenar o stablir, que en aytal pas procuradors volra fer per demanar o deffendre, sia tengut de venir davant la Cort per stablir son procurador».

Coincideix amb el LVI d'Horta.

8. Cap. LXXXIX de la Torre de l'Espanyol:

«De respondre en pleyt,

Item, si algu a instancia d'altri sera citat de venir a Cort, lo clamat si's vol aqui mateix aquell dia pot respondre al clam que d'ell sera feyt; si no ha spay de tres dies. D'aqui avant, de tres en tres dies, es manat lo pleyt. Empero, si algu demanara dia per haver o per cerquar advocat o rahonador, haja spay de deu dies; e d'aqui avant, sien tenguts enantar son pleyt».

Es correspon amb el XLVIII d'Horta, si bé aquest no atorga el termini de deu dies per a cercar advocat.

9. Cap. LXXXI de la Torre de l'Espanyol:

«De no larguar lo clamador del denunciat,

Item, si algu sera denunciat o acusat per culpable, no es donat laher ni spay al Clamador de lunyar-se, mas lo pleyt que's met de dia en dia, sino per raho de testimonis o de cartes que haja mester».

Tanmateix, tot i ser excepcional la interrupció del procés, no es fixen exhaustivament les seves possibles causes. En un principi, els Costums del 1517 permeten a la Cort local autoritzar-la, segons la pràctica del lloc, o bé per raó de testimonis o documents de valor trascendental, i acaben amb una al·lusió general a qualsevol altra justa causa determinant per a la resolució del judici. Si, en canvi, el demandant o denunciant fos persona estranya al lloc, és a dir, foraster no veí, la Cort podria, discrecionalment, decidir sobre la procedència o no de la suspensió ¹⁰.

Malgrat aquestes regles generals, després es van establir algunes limitacions per a quan la iniciativa de suspendre el procés partís de les parts. Així, d'una banda, no es permetia al demandant o acusador, de demanar-ho si no era per causa de testimonis o documents d'aportació necessària ¹¹. I d'altra, sols es concediria un ajornament màxim de tres dies, tret que es demanés per a presentar testimonis o documentació essencial (com veiem, és la causa més important), però, i en aquest cas, caldrien l'autorització expressa del jutge, aconsellat pels jurats i prohoms, i el jurament de qui l'hagués demanat, en el sentit de ser una petició fonamentada i trascendent per a la seva defensa o acusació ¹².

Hi ha també altres circumstàncies que per elles mateixes podien fer suspendre el judici, sense intervenir-hi ni les parts ni la Cort. Així ocorreria si l'advocat (quan se'n tingués un de sol) d'una part caigués malalt o no pogués seguir el procés per haver d'atendre altres qüestions i afers encomanats per la Universitat del lloc o pel comanador d'Ascó. En aquesta ocasió, la interrupció no podria durar més de trenta dies, i finishia, dins d'aquest terme, tan aviat com aquell es guarís o retornés a la Cort ¹³.

10. Cap. LXXX de la Torre de l'Espanyol:

«De donar allargament per la Cort,

Item, allargament es donat per la Cort tempradament, segons la practica del lloch, o per raho de testimonis o de cartes, o per qualque'ns placia altra justa cosa. Mas si'l clamant sera strany, hus de dret e de juy».

11. Cap. LXXXI de la Torre de l'Espanyol, darrer paràgraf (vid. nota 9).

12. Cap. LXXXIII de la Torre de l'Espanyol:

«De donar allargament ultra lo ters dia,

Mas si allargament ultra lo ters dia demanat sera per raho de cartes o de testimonis, sia-li donat convenientment a conexensa del jutge ab consell dels jurats e dels prohoms del lloch; pus empero, d'aquell qui lo llargament demanara, sacrament de calumpnia».

El Cap. LI d'Horta admetia la dilació del judici i a causa de testimonis, fins a quatre vegades, per tres dies o més, si els declarants eren lluny del lloc; el termini era fixat pels jutjadors; a més, i per la quarta, ja qui la demanés hauria de jurar no fer-ho *«pro causa malicie vel disfugii»*.

13. Cap. LXXXV de la Torre de l'Espanyol, vid. nota 5.

L'últim supòsit en què cabria la suspensió temporal del procés, seria a causa de la sega i de la verema, per les quals, i si les parts s'hi avenien i ho acceptaven, s'interrompia tot procés o litigi, començat o no (interposada, però, la denúncia o la demanda), durant un mes, per tal que els veïns poguessin ocupar-se de les feines del camp ¹⁴.

EL PROCÉS CIVIL

Hi ha supòsits en els quals l'ordenament que examinem sols admetia la demanda si es donaven determinats requisits, exhaustivament fixats, tot establert després, de manera automàtica, quina hauria de ser la resolució que es dictés. És el que ocorria amb la reclamació de la paternitat per fill nascut de relacions extramatrimonials; aleshores era indispensable que la mare demandant acredités ésser bona en fama i no haver mantingut relacions sexuals amb altres homes fora del demandat, almenys durant el temps en què restà embarassada; sols si es provaven aquests extrems, es declarava la reclamada paternitat. En aquest cas, doncs, no podem parlar pròpiament d'actuació processal ¹⁵.

Passem ara a tractar les diferents etapes o fases del procés civil.

L'inici

El procés civil, en definitiva, només podia iniciar-se a instància de part, mitjançant la interposició de la corresponent demanda, verbal o escrita, segons l'objecte del litigi suscitat.

En principi, doncs, la demanda havia d'ésser escrita o verbal, segons que la quantia de l'objecte litigiós fos superior o inferior, respectivament, als vint

14. Cap. LXXXVI de la Torre de l'Espanyol:

«De feries,

Item, que sien donades feries en temps de messes hun mes, e altre mes en temps de veremes, en tot pleyt, sia començat o no començat. Mas les parts puxen renunciar si 's volen».

Es correspon amb el LIII d'Horta; aquest, però, sols permetia la suspensió, si la demanda no havia estat contestada, i en altre cas, no procederia ajornar el procés.

15. Cap. CVIII de la Torre de l'Espanyol:

«De fembra que digua que haze fill d'altri,

Item, ordena que si alguna fembra dira que fill natural ha d'algu, e demane que per aquell sia nodrit, e aquella es fembra de fama que no hus ab altre hom, sino ab aquell del qual diu ha la dita creatura, ella jurant que de aquell es aquella creatura e que no husave ab altre hom en lo temps que s'enprenya, aquell hom sia tengut de fer nodrir aquella creatura. mas si la dita fembra sera de fama o de opinio que ella hus ab aquell e ab altres, aquell hom no sia forçat de nodrir aquella creatura».

sous ¹⁶. Tanmateix, i en tractar-se de béns immobles, sempre caldria fer-la per escrit ¹⁷.

En tot cas, i com a requisits formals de la demanda, havia de constar-hi forçosament: el nom de la persona demandada, allò que es demanava i per quina causa o raó ¹⁸.

Una vegada presentada la demanda, el jutge, assessorat pels jurats i prohoms, havia de decidir sobre la seva admissió i, en conseqüència, l'obertura o no del procés ¹⁹. Si era admesa, el saig —espècie d'oficial i agutzil judicial ²⁰—, s'encarregaria de traslladar-la al demandat, citant-lo o emplaçant-lo per a contestar-la, la qual cosa podria fer el mateix dia en què se li notificava o en un terme de tres dies o ja de deu si ho hagués demanat per a cercar advocat ²¹.

Si no contestés, el procés s'obriria i el demandant seria declarat en rebel·lia, i hauria de satisfer, a conseqüència d'aquesta actitud, una sanció pecuniària, imposada a criteri del batlle, assessorat pels jurats ²².

16. Cap. LXXII de la Torre de l'Espanyol:

«De no donar clam scrit de vint sous avall,

Item, ordena que clam no sia donat en scrit de quantitat de vint sous avall; más, de vint sous o de aquí amunt, tota demanda sia en scrit donada».

Coincideix amb el XLIV d'Horta, però aquest estableix com a límit la quantia dels deu sous.

17. Cap. LXXIII de la Torre de l'Espanyol:

«De no donar clam en scrit de siti,

Item, tota demanda que sia de possessió o de heretat de quina que quantitat sia, vaja he s'orden en la Cort per scrib».

18. Cap. LXIX de la Torre de l'Espanyol:

«De nomenar la persona de qui's clame,

Item, si algu se clamara d'altri, deu la persona nomenar de qui's clama, e la cosa que demana e per quina rahon».

19. Cap. XXV de la Torre de l'Espanyol:

«De termenar fets civils,

Item, atorgue, mane e vol lo dit senyor, que si lo pleyt o demanda, o qualsevol altre negoci vendra a la Cort, que aquell pleyt, demanda e negoci de feyt civil determene lo batlle e demane de consell als jurats e prohoms del loch, segons que a ells sera vist fahedor».

20. El saig seria nomenat pel propi batlle, amb funcions com: rebre la demanda, traslladar-la al demandat, fer les oportunes citacions judicials, rebre el jurament de veritat dels declarants en judici, notificar la sentència; en cap d'aquests casos no podia cobrar dels veïns del lloc més d'un diner (cap. LXVII). Talment seria l'encarregat de subhastar els béns d'aquells que fossin condemnats a perdre'ls (com els heretges o els reus de lesa majestat); com a compensació rebria en aquest cas dos diners per lliura obtinguda en la subhasta, i en cas contrari, si no s'obtenia res, i tant per béns mobles com immobles, dotze diners si el valor d'aquells era superior als cent sous, i quatre si era inferior (cap. LXIII). Tanmateix aquest oficial sols podria complir la seva funció dins al terme de la Torre de l'Espanyol, ja que en altre cas la Universitat local hauria de designar un missatger, que cobraria la corresponent «soldada» (cap. LXVII).

21. Cap. LXXIX de la Torre de l'Espanyol (vid. nota 8).

22. Cap. CXVI de la Torre de l'Espanyol, primera part:

«De contumacia,

Item, si negu deffallira a son pleyt, pach de contumacia a arbitració del jutge ab consell dels jurats, lo vençut no sie condemnat en les despeses al vencedor».

Possible conciliació

Incoat el procés, i abans de començar la discussió processal, era possible ja una primera suspensió temporal, per malaltia o per voluntat de la part actora; amb tota probabilitat, en aquest segon supòsit, per a intentar una conciliació amb l'altra part. Començat el plet, se seguiria fins al final ²³.

Les mesures cautelars

Una primera i general mesura cautelar, imposada pel capitulat del 1517, és la que obligava a tot demandant i demandat, veí o no del lloc, i amb procés obert davant la Cort, a dipositar una fiança convenient per a respondre de possibles responsabilitats econòmiques ²⁴. Tanmateix, si alguna d'ambdues parts no pogués prestar la fermança necessària, hauria de jurar, davant la Cort (del saig) o del batlle, durant els dies i hores fixats a l'efecte, no haver-la trobat. Aquest jurament substituïria la fiança, excepte, però, en els casos en què s'ordenés legalment una altra mesura.

Així ocorre en supòsits de reclamació de propietat d'un bé moble o per si movent, en què, i en principi, es protegeix la possessió del posseïdor demandat, però en tant que donés una fiança bastant i es comprometés a no alienar-la ni destruir-la ni amagar-la mentre durés el litigi. I si no lliurava aquella fermança, per no ser-li possible, l'hauria de cobrir amb els seus béns

23. Cap. LXXXV de la Torre de l'Espanyol (vid. nota 5, últim apartat).

24. Cap. LXXI de la Torre de l'Espanyol:

«De dret fermar,

Item, ordena que tot clamador, axi estrany com vehi, sie tengut de fermar dret en poder de la Cort convenientment; axi mateix, aquell de qui lo clam sera feyt. Mas si per ventura, algun clamador o clamant, strany o habitant del lloch, la fiança trobara, iur en poder de la Cort o del batlle que sobre aquell clam que ell fa o que d'ell es feyt ha cercada, be e diligentment, fermança, e no 'n pot trobar, e axi que vendra davant la Cort li sera assignat, e fara dret e ell stara a coneguda de la Cort, salvo, empero, a quiscu que's puxe appellar».

La disposició complementària Sisena de la Carta de Població d'Ascó (vid. nota 5, final), atorgada el 3 de maig del 1616, amb altres setze —publicades per BIARNÉS BIARNÉS, Carmel, *Els moriscos a Catalunya*, com Apunts d'Història d'Ascó, Gràfiques Moncunill, Ascó (1981)—, establia: «... siempre que el señor o oficial suyo prendieren algun habitante christiano viejo de dicha villa, aquell haya de llevar a la puerta del horno y llamar a los jurados y prohombres para que le judiquen, si es civil o criminal, proponiendo el bayle el caso porque lo tienen preso, y si declaran criminal le suba al castillo, y si declaran civil, haya de dar fianzas, ..., a contento de la Senyoria».

D'altra banda, el cap. 20 dels Costums de Flix (atorgats per Pere del Bosch, el 25 de juliol del 1308 als veïns de Flix, en què s'aproven antics usos i es concedeixen nous capítols, i s'admet l'aplicació dels de Tortosa per a les causes i negocis que s'haguessin de resoldre al lloc, foren publicats per PUGGARI, Josep, *Costumbres de Flix*, Revista Històrica Latina, II, Barcelona (1875), pàgs. 109 a 111, i per OLIVER, Bienvenido, a *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de Costumbres de Tortosa*, Madrid (1876-1881), Vol. I, pàgs. 416 a 420, disposava: «Item, nul cretia que aje feyt o dit a altre, no deu esser mes en ciga ni pujat al castell aquell que mal aura feyt o dit, donant, empero, totavia fianza de dret, si donchs feyt de crim no es».

o, en darrer terme, si no eren suficients, la cosa reclamada seria segrestada judicialment ²⁵.

D'altra banda, quan es tractava d'exigir el pagament d'un deute, el creditor havia de fer dues demandes consecutives, en un terme de deu dies. Entre la primera i la segona, el deutor podia avenir-se amb el demandant i havia de fermar dret; però si no ho feia així, transcorregut aquell temps i efectuada l'última demanda, s'executaria el deute sobre els seus béns i se l'obligaria a satisfer cinc sous en concepte de fadiga (per a alienar els béns citats), més el terç de la Cort ²⁶.

I suposem que, donada aquesta segona demanda, independentment de la preceptiva fiança, si en el contracte concertat per ambdues parts objecte del litigi, s'hagués pactat l'escriptura de terç, l'obligat, convertit per la seva actitud negativa i en virtut d'aquella clàusula, en deutor també del Fisc (per la tercera part del deute), seria immediatament empresonat ²⁷.

25. Cap. XCI de la Torre de l'Espanyol:

«De allo mateix,

Mas, si questio o demana alguna moguda sera, sobre cosa movent o per si movent, lo possehidor no sia inuiat ni gilat de sa pogeissio. Axi empero, si'l possehidor pora assegurar e donar fermaça bastant que la cosa tenra de manifest, e aquella no desara, ni amagara, ni alienara, tant tro que dret ne sia vist. E si la fermaça no pot donar, o no haura bens que bastants fossen a aquella, que sia la cosa secrestada ha leher de penyorar-los».

Coincideix amb el cap. XLIII d'Horta, on s'ordena que la cosa reclamada sigui dipositada en lloc segur, i exigeix que el demandant provi la seva petició.

26. Cap. XLIII de la Torre de l'Espanyol:

«De spay de dret fermar,

Item, atorgue lo dit senyor que si algu se clamara d'altre, que aquell de qui lo clam sera feyt haje spay de dret a fermar ans qu'el reclam puxa esser feyt. En aytal manera que si lo dit clam sera denuntiat ans de hora nona, que aquell sia tengut per tot aquell dia de fermar de dret e de avenir-se ab son crehedor; e si no fermara dret per aquell dia o no d'avendra ab lo clamant, e reclam s'i seguira, pach sinch sous de fadiga e lo ters del deute, si degut seray».

Cap. XLII de la Torre de l'Espanyol:

«De tancament de porta per reclam feyt e de fer executio de bens movents o sehents,

Item, si algun crehedor se clamara e's reclamara de son deutor, feyt lo reclam sia tancada la porta del dit deutor, e tingue aquella tancada dintre spay de tres dies; los quals passats, si lo crehedor ho requerira, sia pagat e satisfeyt lo crehedor dels bens del dit deutor. E si'l crehedor vol esser paguat primerament dels bens movents, sien correguts e cridats per spay de tres dies. En apres, si'ls bens movents no basten a la pagua del crehedor, sia paguat e satisfeyt dels bens sients, los quals sien cridats publicament per spay de trenta dies, los quals complits los dits bens sien lliurats e feyta pagua al crehedor».

D'altra banda, el cap. 43 de la carta de població d'Ascó, ordena que la venda pública es faci a la plaça de la Vila, i autoritza que pugui celebrar-se, fins i tot, en dies de festa, però sempre després dels oficis divins, i fins a la Candela, i pregonant la manera com es realitzaria (*«para quitar con esto, todo frau y engaño»*). Ja venuda la cosa, el senyor rebria els seus drets de fadiga, i sols seria lliurada al comprador en un dia no feriat. A més, el cap. 50 d'aquest mateix document, a diferència del que ocorre a la Torre de l'Espanyol, on no estableix cap norma semblant, prohibeix que a cap vassall d'Ascó li siguin executats deutes sobre objectes d'acer, necessaris per a treballar la terra (*«arades, axadells, aladros, destrales y demas ...»*), ni les armes; i tampoc, particularment, al menestral les eines imprescindibles per a exercir el seu ofici.

27. L'escriptura de terç constitueix una clàusula coercitiva que es recollia en el propi contracte en el qual, el deutor, reconeixia el deute. Es feia de la manera següent o semblant: *«...; et facimus et firmamus scripturam tertii sub pena tertii, in Libris Tertiorum curis dicti baiuli, seu ville vel alterius, obligando pro inde personas nostras»* (Arxiu Notarial de la parròquia de la Torre de l'Espanyol, *Liber apprisiarum instrumentorum omnium*, fulls 193 rev. i 194 anv.; també al full 194; etc.).

Les proves

Els mitjans probatoris admesos en el procés civil podien ser els documents, els testimonis de tercers i la confessió del demandat; s'ordenava que els juraments que es fessin en el desenvolupament de qualsevol d'aquestes proves, fossin de veritat ²⁸.

La prova documental

Pel que fa a la prova documental, el principi general era que es podia aportar al procés tot document que pogués tenir relació amb l'objecte litigiós, referint-se, especialment, els Costums del 1517, a les cartes de l'adversari. Tanmateix, abans de ser presentades, havien de passar per un examen previ de la Cort; si aquesta admètia la necessitat d'aportar-les, tot i així sols s'usarien en la part que beneficiessin a l'interessat, i se n'hauria de lliurar una còpia a aquell tribunal ²⁹.

Un altre document de gran importància, i quasi definitiu, almenys en tota reclamació contractual, seria la presentació de l'escriptura pública amb la qual es concertà el negoci objecte del litigi. El creditor reclamant hauria de mostrar-la, i si el deutor negués el deute sense provar-ho, però aquell jurés no haver-lo cobrat, el demandant rebria, immediatament, allò que se li devia ³⁰. No se li pagaria si no fes aquest jurament ³¹.

28. Cap. XCII de la Torre de l'Espanyol:

«De no fer sacrament de calumpnia,

No jure hom aci de calumpnia».

Coincideix amb el LVIII d'Horta.

29. Cap. LXXVI de la Torre de l'Espanyol:

«De cartes de mon adversari,

Item, les cartes de mon adversari o de qualsevol altre que'm placia, puch demanar e de aquelles usar e a pendre de qualsevol que'm placia manera, si'm son mester. Axi, empero, que ans que haja copia la Cort conega si fan per ell, e en allo que per ell faça que n'aja copia, e si no fan per ell, que no n'aja res».

Coincideix amb el XLV d'Horta, si bé i referint-se aquest tant a qualsevol escriptura pública com a un document privat, estableix simplement la necessitat d'exhibir-lo.

30. Cap. XCIII de la Torre de l'Espanyol:

«De aquell qui ha de jurar per so que demane,

Si algun crehedor demanara son deute e mostrara publica carta de ço que haura encregut e li contradiu hom de pagar, jur que no es paguat el haver que ell jurara que li es degut, de la quantitat de la carta sie possat en sguardament de la Cort. Axi feyt lo sacrament, aqui mateix aquell lo puixe rehebre. Aço ha lloch si, donchs, lo demanat, abans del sacrament feyt no vol provar o metre en veritat haver paguat ço que demanat li es, per cartes o per sufficients testimonis».

31. Cap. XCIV de la Torre de l'Espanyol:

«De allo mateix,

Mas, si lo sacrament no volra fer, no li sie paguat lo deute que demane».

La prova testifical

Els testimonis de tercers constitueixen, després de la confessió, la prova processal més important, i s'atorga un caràcter definitiu a allò que declara una persona en un primer moment, sense admetre-se-li altres testimonis posteriors en contra ³².

Tothom podia ser cridat com a testimoni per a declarar, excepte la dona si no era en fets de forn o de bany, i encara sempre que fos dona de bona fama o reputació ³³. Altrament, com que eren necessàries llurs declaracions, els testimonis cridats serien obligats a fer-les, però la part que els cridés, els havia de remunerar pel temps de treball que haguessin perdut per aquella causa ³⁴.

Sobre la necessitat d'un nombre determinat de testimonis, no existia, en principi, cap límit màxim; si bé com a mínim se n'exigien dos. Tanmateix, en litigis de quantia de vint sous o menys (es tractaria d'un judici verbal), s'establí una presumpció de veritat quan, essent el demandant persona de bona reputació, sols hi havia un testimoni que fos digne de fe, o no havent-n'hi cap, testifiqués aquell per si mateix ³⁵.

I un supòsit en què s'exigien expressament dos testimonis, era per a provar al deutor reclamant que havia pagat el deute amb anterioritat a la demanda ³⁶.

32. Cap. XCVIII de la Torre de l'Espanyol:

«De prova,

Mas, tothom deu dir ardidament si provara o no; car en temps de variació no deu hom dir sots encamiament a ço o allo, car testimoni es donat».

33. Cap. C de la Torre de l'Espanyol:

«De testimonis de fembres,

Fembres de bona fama sien rehebudes e facen testimoni en fet de forn e de bany. Mas en null altre cars no vale llur testimoni».

Coincideix amb el LXII d'Horta, si bé aquest permetia que tota dona discreta i de bona fama testifiqués en qualsevol causa civil.

34. Cap. CI de la Torre de l'Espanyol:

«De forçar testimonis,

Testimoni que nomenat sera en testimoni, sia forçat de fer lo testimoni satisfent a aquell testimoni de sos treballs».

Un precepte igual conté el LXIII d'Horta, però sense obligar a la remuneració.

35. Cap. XCIX de la Torre de l'Espanyol:

«De vanar testimonis ab prescripció,

Ordena que si algun demanador sera de bona fama e de bon enteniment, a provar testimonis voltra donar, puixe provar son enteniment ab un testimoni digne de fe, o ab pus e per si mateix en prescripció de veritat; e aso en tro a stima de vint sous. Axi empero, si el temps de la novació de la prova dira que allo enten a provar per lo dit testimoni, e per si mateix en prescripció de veritat».

També admetia aquesta presumpció el LXI d'Horta, referint-se solament a l'existència d'un testimoni.

36. Cap. XCVII de la Torre de l'Espanyol:

«De provar pagua,

La Pagua de cosa endeguda ab publica carta es provada per dos testimonis bastants. Mas si negu vanara haver feta la dita pagua e sa prova deffallira, no sia absolt de la demanda que a ell feyta sera de la quantitat de la carta, ans sia condemnat em pagar aquella. jatsia que'l demanant no faça sacrament».

La confessió del demandat

La confessió positiva del demandat constitueix la prova més important, assimilable en ocasions a la seva actitud negativa durant el procés. Així ocorria, com vèiem més amunt, en presentar el demandant l'escriptura pública en què es concertava el negoci litigiós, i jurava que no se li havia satisfet el deute; en no rebre's la contestació del deutor, se'l considerava com a confés i s'ordenava que pagués al creditor reclamant.

Un principi que, relatiu a la confessió establí el recull de Costums del 1517, era que podia usar-se en contra del demandant, durant el procés, qual-sevol declaració que fes, tant en el judici com fora d'ell, devers ell mateix o a través del seu procurador ³⁷.

La sentència

Valorades les proves aportades per les parts, el procés es cloïa amb la sentència, oral o escrita (segons la forma emprada), dictada per la Cort. Tanmateix, si era encesa de paraula, i alguna de les parts en litigi la volgués escrita, el jutge havia de fer-la escriure i lliurar-la-hi ³⁸. Després seria el saig qui s'encarregaria d'executar-la ³⁹.

Acabat el litigi, el vençut havia de satisfer les seves despeses judicials, però no el vencedor ⁴⁰; i, a més, el terç de la Cort, excepte si fos la pròpia Universitat local la deutora reclamada i condemnada, car els Costums l'excloïen i eximien d'aquesta càrrega ⁴¹.

37. Cap. CXV de la Torre de l'Espanyol:

*«D'allo que hom confessa a son crehedor,
Si confessa algu en Cort o fora Cort contra si o altri procurador, perjudica a si».*
Coincideix amb el LXXIII d'Horta.

38. Cap. CXIV de la Torre de l'Espanyol:

*«De sentència de pleyt que no va per scrit,
La sentència de pleyt que no va per scrit no deu esser donada escrita, mas lo jutge que la digua e apres,
si neguna de les parts la voltra haver escrita, la Cort que li faça scriure».*

39. Cap. CXXII de la Torre de l'Espanyol:

*«De les execucions,
Totes les justicies sien feytes e menades a executio per lo batlle».*

Bé que no es fa referència al saig, ell seria sens dubte l'encarregat d'executar la sentència dictada pel batlle; sobre aquell oficial judicial vegeu la nota 20.

40. Cap. CXVI de la Torre de l'Espanyol, en la seva darrera part (vid. nota 22).

41. Cap. CXXVII de la Torre de l'Espanyol:

*«De Universitat no pagar ters,
Item, done e atorgue lo dit senyor que si'ls jurats o altri per la Universitat o en nom de aquella, a alguns crehedors obligats seran per aquells, per los deutors (sic) de la Universitat, no cayguen en ters ni en fadiga, hon clam ni reclam que d'aquells feyt sera, mas la Cort face aquells lo clam denunciar. E si lo deute sera degut, la Cort face manament o faça fer que dins deu dies hajen paguat lo deute; e si no u hauran, e'l clamador tornara davant la Cort demanant son deute, la Cort fors e destrengue a aquella a pagar axi com si ters ne deura haver».*

Aquest terç era, d'alguna manera, el preu que calia pagar a la Cort per la seva intervenció en el judici, equivalent a la tercera part del valor de les obligacions pecuniàries imposades al vençut, o del deute executat per aquella sobre els béns del deutor demandat judicialment.

Almenys en aquest darrer supòsit, sentenciada l'execució del deute reclamat davant la Cort, sobre els béns del deutor, aquest tindria un termini de quatre mesos per a vendre'ls (calia que els fes «*cridar*» per un corredor, en tres dies si eren mobles, i durant trenta si es tractava d'immobles). Ja venuts, primer havia de liquidar els deutes amb els creditors demandants, i sols després es pagaria el terç ⁴².

El judici arbitral

En darrer terme i dins d'aquest apartat relatiu a l'ordenament processal civil, hem de fer esment i destacar la possibilitat que oferia el règim jurídic-local que examinem, que els veïns del lloc poguessin acudir per a resoldre llurs diferències davant d'altres particulars, anomenats «*àrbitres*», sense ser necessari dirigir-se a la Cort ⁴³.

A aquests àrbitres, doncs, se'ls podia plantejar qualsevol qüestió o demanda real, personal i totes aquelles que es poguessin suscitar d'índole civil. Les parts, però, s'havien de comprometre, per escrit i davant el batlle, a acceptar i complir la resolució que aquells dictessin; si al final no ho feien així, la pròpia Cort l'executaria com si ella mateixa l'hagués dictada.

També i com si es tractés d'un procés davant la Cort, la Senyoria percebria la tercera part del valor de la sanció imposada pels àrbitres.

42. Cap. CXVII de la Torre de l'Espanyol:

«Del crehedor a pagar ans que'l senyor prena ters,

Lo condemnat no ha temps de quatre mesos, mas deu hom pagar primerament dels bens del vençut al vencedor, que la Cort prena son ters. E si bens sihents si han de vendre, correquen trenta dies; si es moble, tres dies».

Coïncideix amb el LXXVI d'Horta, el qual estableix que si els béns del deutor no fossin suficients per a cobrir el deute i el terç, el creditor hauria de reduir el deute pendent.

43. Cap. LXXVIII de la Torre de l'Espanyol:

«De arbitres,

Item, si questio o demanda sera feyta entre alguns, sobre demanda real o personal o de qualsevol altra manera, e aquell se avendran entre si de metre llur questio en poder de altres e volran compromes e possar pena, que's puxa fer. Mas si per ventura compromes en scrit fer no volran, mas que se obliguen en poder del batle, sots certa pena de seguir ço que aquells arbitres jutgaran, valgue e sie ferm ço que en poder del dit batle sera fermat, axi be com si n'ere fet compromes en scrit. E de aquella pena que possada hi sera, haja la Senyoria la tercera part; e si algu contradira a la sentència dels arbitres, sien a la part obedient les dues parts, e la Cort sia tenguda de manar la sentència a execucio».

Coïncideix amb el XLVII d'Horta.

El procés penal a la Cort de la Torre de l'Espanyol s'iniciava d'ofici, un cop conegut públicament el delicte, o prèvia denúncia de particular per fets causants de sang; homicidis o assassinats, robatoris i supòsits d'heretgia o de lesa majestat; i a instància de part, per injúries i calúrnies. En altres casos, o bé ja estava fixada una pena pecuniària o exemplar que s'imposava de manera automàtica al culpable, o bé es deixava la seva determinació al lliure judici del batlle, aconsellat pels jurats i prohoms del lloc ⁴⁴.

L'ordenament processal penal que anem a examinar, en tot cas, garantia a tota persona inculpada, veïna o no del lloc, la celebració d'un judici just, disposant per aquest fi i la seva millor consecució, la intervenció en totes les seves fases, dels jurats i prohoms o, almenys, d'aquells primers encara que sols; es reconeixia la probable concurrència en la comissió del delicte, d'atenuants o d'agreujants, i establia, en els fets més greus, les penes mínimes i les màximes.

Mesures preventives

Partint del principi que cap persona inculpada no seria condemnada fins que així ho declarés una sentència (presumpció d'innocència), i que sols aleshores podria ser-li executada la pena imposada, es fixaven al mateix temps una sèrie de mesures preventives, la finalitat de les quals no seria altra sinó evitar que l'acusat evadís l'acció de la Justícia. Aquestes mesures eren, segons el fet, la presó o un dipòsit com a fermaça suficient.

Fins i tot es prohibeix a tercers que pertorbin o retinguin l'acusat de manera que no se li pugui fer justícia, i considerava aquells que no fessin com a culpables, juntament amb l'inculpat, del fet imputat ⁴⁵.

L'aplicació de la presó es decretava contra el lladre descobert, els causants de nafres mortals (en tant la víctima no sortís del perill de mort), els homicides i assassins, els heretges i el reus de lesa majestat. En tot cas es necessitava

44. Pel que fa a la determinació de les penes, el cap. CXXXVI de la Torre de l'Espanyol disposava: «*De les penes no scrites,*

Item, es a saber que totes les penes dels crims e dels forts feyts que aci no son especificades, ni scrites, son jutgadores e punidores per lo batlle a consell dels jurats e prohoms del dit lloch, segons la quantitat del crim o del fort feyt».

En tot cas, sobre els jurats i prohoms vegeu la nota 4.

45. Cap. XLVIII de la Torre de l'Espanyol:

«*De embargar culpable a Cort,*

Item, si algu torbara o embargara algun culpable a la Cort per ço que iusticia no puxe esser feyta d'aquell, sie tengut axi com aquell culpable».

una acusació formal de la pròpia Cort o d'un particular. En aquest darrer supòsit, això no obstant, l'empresonament s'ordenava, en un primer moment, per tres dies; en aquest termini, l'acusador havia de menar davant la Cort la inculpació i provar-la. Si no ho fes així, i tampoc no aparegués cap presumpció entorn al delictes denunciats (aleshores la Cort actuaria per si mateixa), l'acusat seria absolt i alliberat una vegada transcorreguts aquells tres dies ⁴⁶.

Pel que fa a la fermaça, aquesta mesura preventiva s'adoptaria, d'una banda, contra els sospitosos de qualsevol dels delictes abans esmentats, i d'altra, devers els demandats per injúries o calúmnies i els causants de nafres o lesions amb sang, no mortals. Encara s'imposaria als acusats de nafres mortals, quan la víctima se salvés, i substituint la presó que en principi se'ls hauria d'aplicar ⁴⁷. Així, doncs, la fiança es dipositaria en poder de la Cort, valorada segons la naturalesa del fet imputat.

Si l'obligat a fermar dret, per qualsevol de les causes indicades, s'absentés i fugís del lloc, seria cridat públicament perquè es presentés a la Cort i lliurés la fiança deguda en un terme màxim de vint dies; passat aquest termini sense haver-se presentat, seria tingut per confés ⁴⁸.

Tanmateix, si el sospitós ho fos d'haver matat algú, atenent a la gravetat del delictes, l'assimilació de l'absència amb la seva confessió no es produïa tan ràpidament. S'establia, també en aquest supòsit, aquell termini de vint dies, i ja transcorregut, se'n concedia un segon d'un any de durada, en el qual podria presentar-se davant la Cort i prestar la corresponent caució, però, en tot

46. Cap. LXXXII de la Torre de l'Espanyol:

«Denunciat quant deu esser pres,

Mas, si algu per clam o per denunciatio d'altri sera pres per la Cort, stigua pres per tres dies, e ladonchs, si'l clamant no volra sa demanda avant menar, la Cort absolve lo clamant de la denunciatio feyta del clamant, si no sera provat contra ell. Mas lo senyor puxa enquerir breument contra l'acusat, si alguna presumptio apparra».

També el cap. 20 dels Costums de Flix manava l'empresonament d'aquell que hagués «feyt crim», a l'igual de la disposició complementària sisena de la carta de població d'Ascó.

47. Cap. XLVII de la Torre de l'Espanyol:

«De nafra duptosa,

Mas si la nafra sera duptosa o perillosa que mort se'n pogues seguir, lo senyor tingue pres lo malfeytor e'l do a manlevadors si's vol, tant tro que'l nafrat sia fora de perill de mort. Mas pus aquell nafrat sera fora de perill de mort, encontinent li sia rehebuda fiança de dret e deliurat de presso. E aço sia a coneguda del batle e del jurats e dels prohomens del lloch quant lo nafrat sia fora de perill de mort».

48. Cap. L de la Torre de l'Espanyol:

«De cridar los inculpats,

Item, atorgue lo dit senyor que si algu nafrara a altri, o sera inculpat haver feyt algun altre malefici, e se absentara e fugira, sia cridat que vingue derel fermar davant lo senyor dins spay vint dies, segons la quantitat e la calitat del feyt; e si dins vint dies no vendra dret fermar se haia per confes».

Coincideix amb el XVI d'Horta.

cas, s'hauria de justificar-se per no haver-ho fet al moment oportú i, a més, pagar una multa de vint morabatins. Ja clos aquest període, aleshores sí que seria considerat com a confés ⁴⁹.

La fase probatòria.

En els delictes perseguibles a instància de part

Les injúries i les calúrnies són supòsits de fet únicament perseguibles a instància de part, és a dir, de l'ofès. Tanmateix, els Costums del 1517 ordenaven que abans de presentar la denúncia corresponent, se celebrés una mena d'acte de conciliació entre les parts, en el qual hauria d'actuar com a mitjancer el propi batlle ⁵⁰.

Si fracassava l'intent d'avinença, podria presentar-se la denúncia davant la Cort, i ja el mateix dia seria cridat el denunciat per a dipositar la fiança pertinent i prestar declaració ⁵¹. Si negava en aquell moment l'acusació, però no podent o no volent provar-ho, o bé jurava haver injuriat o calumniat al denunciat sols per ira i no per veritat que d'ell sabés, hauria de satisfer una multa de deu sous.

Altrament, el procés continuaria, però amb la possibilitat d'una conciliació mútua o que el propi denunciat retirés l'acusació; així, en un i altre cas.

49. Cap. LI de la Torre de l'Espanyol:

«D'allo mateix e de punir en contumacia,

Axi mateix, si algu sera inculpat haver feyta mort de algu e se absentara e fugira, sia cridat que vingua dret fermar dins spay de vint dies. E si lo cridat no vendra dins los vint dies fermar dret, mas apres volra venir per scusar o desenclupar si mateix, sia acollit, mas pach per pena al senyor per tal com no veni al dia que li fonch assignat quant cridat, vint morabatins; e aço haia lloch dins spay de un any. Mas si l'any sera passat apres de la crida feyta, sia haut per confes de aço que sera cridat. E si sera pres, sia d'aquell feyta justicia segons que's convendra, encara que no hi hisque clamant».

50. Cap. XIX de la Torre de l'Espanyol:

«De pacefficar iniuries,

Totes les iniuries e mals feyts e dans donats, fets entre los habitants del dit lloch, puyxen entre si adobar, pacifficar e avenir, ans que clam ne sia fet a la Cort, ab intervencio, empero del batle, e encara apres de fet lo clam, salvat tostemps lo dret del senyor».

Es correspon amb el VIII d'Horta.

51. Cap. XVI de la Torre de l'Espanyol:

«De follia criminal,

Item, si algu a altri follia criminal dira, e aquell a ell provar no pora o no voldra, o jur ell en presentia de la Cort que, de aquell a qui la iniuria sera dita, per sacrament que aquella follia per ira li dix, e no per veritat que de aquell sabes, pac per pena a la Senyoria deu sous. E aço que haja a jurar e a dir en lo dia que la demanda en Cort contra ell sera feta o possada».

D'altra banda, i pel que fa a l'exigència de la fiança, així s'establia també als Costums de Flix i a la Carta de població d'Ascó (vid. nota 24).

es donaria per acabat, salvant-se, però, el dret del senyor a percebre el terç de la Cort que en l'altre cas li correspondria ⁵².

En els delictes perseguibles d'ofici

Respecte als delictes perseguibles d'ofici, l'actuació inquisitiva, directa, del senyor o dels seus oficials, es reduïa a aquells que fossin notoris i manifestos. En altres, els Costums locals establien la necessitat de testimonis convenients, d'homes dignes de fe; altrament, ni el comanador ni el batlle ni la resta d'oficials senyorials, no podrien condemnar cap veí ni habitant del lloc ⁵³.

L'excepció a la norma anterior seria el cas d'un sospitós fugit, ja que el fet de no fermar dret en els termes establerts, com vèiem més amunt, s'identificava amb la confessió de culpabilitat. I com a tal seria jutjat, encara que absent, i fins i tot sense aparèixer cap acusador particular; després, la condemna seria executada quan fos trobat ⁵⁴.

Si només hi hagués inculpatos dubtosos, la Cort hauria d'iniciar les investigacions precises per a clarificar els fets i identificar el culpable. Així, el batlle i els jurats endegarien, doncs, les enquestes processals oportunes, acompanyats de l'escrivà públic del lloc, encarregat de transcriure els testimonis obtinguts ⁵⁵.

Un altre mitjà probatori, que presumia la culpabilitat de l'acusat en concórrer unes circumstàncies determinades, seria l'aplicació de la tortura sobre l'acusat, fins a obtenir la seva confessió ⁵⁶. Com a tipus de turments, no co-

52. La conciliació durant el procés l'admetia el cap. XIX de la Torre de l'Espanyol (vid. nota 50), i el cap. XX, la possibilitat que el propi ofès retirés la denúncia:

«De dret fermar sobre iniuries e de lezar aquelles,

Aquelles iniuries e malefics de les quals sera feyt clam a la Cort, ferm de dret segons la quantitat del mal feyt; e sie en voluntat del clamador de menar o de lezar son clam, e sie salvat lo dret del senyor».

53. Cap. IV de la Torre de l'Espanyol:

«De no condemnar sens testimonis,

Item, atorgue que si algun malefici sera feyt sobre lo qual enquisicio sia fahedora, lo batle ab los jurats e ab l'escriva public del lloch, façen la dita inquisicio. Mais si algu dels dits jurats, sospitos sera per alguna raho, sia y demanat hun altre prom vehi de dit lloch que no sia sospitos en lloch del dit jurat, lo qual jur en la inquisicio lealtat e secret observar».

Coincideix amb el III d'Horta el qual, a més de testimonis idonis, admetia qualsevol altra prova legítima.

54. Cap. LI de la Torre de l'Espanyol (darrer paràgraf), transcrit a la nota 49.

55. Cap. CXX de la Torre de l'Espanyol:

«De inquisitionis,

Item, atorgue que si algun malefici sera feyt sobre lo qual enquisicio sia fahedora, lo batle ab los jurats e ab l'escriva public del lloch, façen la dita inquisicio. Mais si algu dels dits jurats, sospitos sera per alguna raho, sia y demanat hun altre prom vehi de dit lloch que no sia sospitos en lloch del dit jurat, lo qual jur en la inquisicio lealtat e secret observar».

56. Cap. CXXXV de la Torre de l'Espanyol:

«De turment a fer,

Item, si algu sera acusat de rim o de fort feyt, los indicis davant anants de presumptio afermants, sera turmentat aquell sospitos a la veritat ha endreçar».

Coincideix amb el LXXVIII d'Horta.

neixem exactament quins s'usaven, però es prohibien expressament els anomenats «*judicis de Déu*»: amb el ferro candent o l'aigua bullint ⁵⁷.

La sentència

El procés penal clouria, finalment, amb la sentència, condemnatòria o absolutòria, dictada pel batlle, amb l'auxili dels jurats i prohoms. Precisament, per a dur a terme aquesta assessoria, aquells representants municipals podrien cercar consell, ells mateixos, en qui o bé on creguessin més adient ⁵⁸.

El reu seria absolt si es demostrés la seva innocència o si se li aplicués alguna eximent, com era la legítima defensa, en l'homicidi ⁵⁹. Cara a la condemna, unes vegades estaria prèviament fixada, com la multa de deu sous per injúries i calúrnies ⁶⁰; en supòsits d'heretgia o de lesa majestat, l'acusat trobat culpable perdia, almenys, tots els seus béns; i ja en altres casos s'establíen les penes mínimes i màximes, i s'admetia la concurrència d'atenuants o agreujants, com ocorria amb el lladre o l'assassí ⁶¹, que les farien variar,

57. Cap. XCVI de la Torre de l'Espanyol:

«De no fer tornes de ferre ni d'aigua,

Item, aci no fan tornes en juhi de ferre ni d'aygua».

Tanmateix, val a dir que d'acord amb la mentalitat de l'època no podem considerar, pròpiament, com a turments els referits «*judicis de Déu*», atès que no es tracta, malgrat llurs efectes físics, d'accions dirigides a causar danys a l'afectat, sinó més exactament de deixar a mans de la Divinitat la resolució de l'assumpte.

58. Cap. CXXI de la Torre de l'Espanyol, darrer paràgraf:

«De conexer aquelles,

En la dita inquisicio feyta per lo batlle, ab consell dels jurats e del prohomens, jutge e ponesque lo dit malfeytor. E si per ventura, llur enteniment no'ls bastara com aquell malfeytor degue esser ponit, los jurats e los prohomens demanen de consell la hont los semblara millor».

59. Cap. CXXIII de la Torre de l'Espanyol:

«De homeyer a julgar,

Item, ordena que qui mate, que sia iuljat a mort, o en altra manera absolt, segons drete conexensa e juhi del batlle e dels jurats e dels prohomens de dit lloch; salvo que a quiscu sia permes de deffendre a si mateix. E si algun deffenen son cors a altre anira e matara, que li sien hoides ses deffentions. E si vist e trobat sera, que son cors deffenen haye feyta la mort, nulla pena ne suffrira, ans sia deffes e assegurat ell per lo senyor».

60. Cap. XVI de la Torre de l'Espanyol, transcrit a la nota 51.

61. En el supòsit del robatori, la pena o càstig que s'imposava al lladre depenia del valor i qualitat del fet, oscil·lant entre fer-lo córrer per la Vila, fins a la condemna a mort, passant per la pèrdua d'una extremitat com a mesura exemplar, però en tant que fos lladre manifest i reincident. Si no ho era, en principi la pena era satisfer una multa de nou dobles; això no obstant, si l'objecte del robatori eren diners, aleshores la multa anterior augmentava a onze dobles (cap. CXI de la Torre de l'Espanyol, que coincideix amb els LXIX i LXX d'Horta).

Pel que fa a l'assassí, ens remetem al cap. CXXIII de la Torre de l'Espanyol, transcrit a la nota 59.

en més o en menys, segons el cas, deixant llur determinació al criteri del batlle amb l'assessorament dels jurats i prohoms del lloc ⁶².

Un cop dictada, la sentència, seria el propi batlle l'encarregat d'executar la sentència en qüestió ⁶³, probablement a través del saig quan s'ordenés la confiscació dels béns del condemnat i s'haguessin de subhastar ⁶⁴.

JOSEP SERRANO DAURA

62. Cap. CXXVI de la Torre de l'Espanyol, transcrit a la nota 44.

63. Cap. CXXII de la Torre de l'Espanyol, que es transcriu a la nota 39.

64. Vegeu nota 20.